

XXVI. ZJAZD KOMUNISTICKEJ STRANY SOVIETSKEHO ZVÄZU — TEORETICKÉ A IDEOVO-POLITICKÉ POUČENIA

LEV HANZEL, Katedra marxisticko-leninskej filozofie, FFUK, Bratislava

HANZEL, L.: The XXVith Congress of the CP of the Soviet Union — Theoretical and Ideological-Political Enlightments. *Filozofia*, 36, 1981, No. 4, p. 341—348

In the paper the author formulates the tasks of Marxist-Leninist philosophy in the period of the developed socialism in Czechoslovakia, making use of the analysis of the general and particular in the materials of the XXVith Congress of the CP of the Soviet Union. He sets forth the tasks of the working-up of dialectical materialism, dialectical logic, theory of knowledge, methodology and logic of science, philosophical questions of natural sciences. He points out the necessity of developing categories of historical materialism and its function as theoretical basis of scientific communism and Marxist sociology. He underlines the necessity of narrow cooperation with philosophers from all socialist countries, especially from the Soviet Union.

Historické skúsenosti dokazujú správnosť konštatovania s. G. Husáka, že každý „zjazd Komunistickej strany Sovietskeho zväzu je bohatým zdrojom skúseností, z ktorého čerpá medzinárodné a komunistické hnutie“, že „závažné myšlienky, ktorými bolo predchnuté celé rokovanie“ XXVI. zjazdu KSSZ, sú „bohatým zdrojom skúseností pre krajiny, ktoré kráčajú cestou budovania socializmu“. (1, s. 228—229)

XXVI. zjazd KSSZ na základe exaktného rozboru dosiahnutých výsledkov, posúdenia reálnych možností a hlavných tendencií vývoja sovietskej spoločnosti vytýčil stranícku líniu pre budúce obdobie. Dospel k záveru, že „desaťročie, do ktorého sme vstúpili, bude novou veľkou etapou v budovaní materiálno-technickej základne komunizmu, v rozvoji spoločenských vzťahov a formovaní nového človeka“. (1, s. 138)

Pri rokovaní na XXVI. zjazde KSSZ sa dôsledne uplatnila zásada organickej spojitosti marxisticko-leninskej teórie s revolučnou praxou, s tvorivou činnosťou ľudových mäs.

Zjazd vychádzal zo skutočnosti, že efektívne využívanie znalostí objektívnych zákonitostí spoločenského vývinu nie je možné bez aktívneho konania subjektu, robotníckej triedy a ľudových más. Púhe prispôbenie sa požiadavkám objektívnych zákonov, bez aktívneho konania ľudu pod vedením komunistickej strany, stiera hranice medzi uvedomelým využitím a živelným pôsobením týchto zákonov. A marxisticko-leninské robotnícke hnutie predstavovalo a predstavuje novú kvalitu v spoločenskom živote práve tým, že sa usiluje nielen o poznanie, ale aj o uvedomelé využitie zákonitostí objektívnej skutočnosti.

Skúsenosti a teoretické zovšeobecnenia sovietskych komunistov dokazujú špecifickosť spoločenského života, ktorá spočíva v tom, že činnosť ľudových más je bezprostredne začlenená do účinkov zákonov spoločenského vývoja. Nie je teda vo vzťahu k nim vonkajším faktorom.

Metodologickým východiskom materiálov a uznesení XXVI. zjazdu KSSZ je leninský princíp, podľa ktorého je potrebné „prísne rozlišovať etapy, svojou povahou rôzne, trpezlivo preskúmať podmienky ich priebehu“. Lebo v záujme „urýchlenia cesty“, čo „najrýchlejšieho a najtrvalejšieho uskutočnenia konečného cieľa“ treba vedecky správne „chápať vzťah tried v súčasnej spoločnosti“. (2, s. 16)

XXVI. zjazd KSSZ prehľbil marxisticko-leninské učenie o rozvinutom socializme ako dlhodobej a historicky nutnej etape vývoja komunistickej spoločenskej formácie. Môžeme „predpokladať, že beztriedna štruktúra spoločnosti sa v svojej podstate utvorí“ až v „historickom rámci zrelého socializmu“. (1, s. 62) Pritom zjazd zdôraznil, že vedúcou silou — povedané Marxovými slovami — „sociálnym rozumom a sociálnym srdcom“ tohto procesu „bola a zostáva robotnícka trieda“.

Práve v etape rozvinutého socializmu sa čoraz viac prejavujú tvorivé možnosti socialistického zriadenia a jeho skutočne humanistická podstata. V priebehu jeho výstavby si osvoja všetky vrstvy socialistickej spoločnosti „revolučnú ideológiu robotníckej triedy, jej morálku, kolektivistickú psychológiu, jej záujmy a ideály“. (1, s. 62)

Závažné zovšeobecnenia vyplývajú z rokovania sovietskych komunistov pre marxisticko-leninskú filozofiu. Vytýčila ich už v predzjazdovej diskusii stať v časopise *Kommunist*. (3) Majú zásadný význam aj pre československú filozofiu.

Zjazd súčasne ukázal na nové javy spoločenskej skutočnosti, ktoré vyžadujú filozofické zovšeobecnenia. Súvisí to s tým, že sa rozširuje a prehľbuje výskum zákonitostí vývoja prírody a spoločnosti: kolektívne úsilie rôznych vedných disciplín sa zameriava na riešenie aktuálnych problémov vytvárania materiálno-technickej základne komunizmu, rozvoja socialistických spoločenských vzťahov, urýchlenia vedecko-tech-

nického pokroku, zvyšovania materiálnej a kultúrnej úrovne ľudu, formovania marxisticko-leninského svetonázoru pracujúceho ľudu atď.

Nástojčivé teoreticko-filozofické problémy vytyčuje tiež búrlivý rozvoj vied, ktorého dôsledkom sú také skutočnosti, ako sú: vznik nových vedných disciplín; vysoká úroveň ich teoretických abstrakcií; tendencie k zovšeobecňovaniu špeciálnovedných metód a pojmov; nevyhnutnosť a naliehavosť integrácie vedeckých poznatkov rôznych disciplín; rastúci záujem o otázky humanistického poslania vedy a etickej zodpovednosti vedcov za spôsob využitia výsledkov výskumu a podobne.

To všetko „prirodzene napomáha zameraniu vedcov na okruh ideí vedeckej filozofie“, na potrebu „vystihnúť nielen všeobecné, ale aj špeciálnovedné problémy“ v širokom „svetonázorovom, metodologickom a sociálno-filozofickom kontexte“. (3, s. 67)

Spolupráca a komplexné riešenie problémov spoločným úsilím filozofov a špeciálnych vedcov sa preto stáva v súčasnosti naliehavou problematikou. Možno povedať, že odborná aplikácia zákonov a kategórií dialektického materializmu — rozvinutých a rozpracovaných na základe najnovších výsledkov vedy a techniky — sa stáva „dôležitým ukazovateľom úrovne kultúry, teoretického výskumu, črtou moderného štýlu vedeckého myslenia“. (3, s. 67)

XXVI. zjazd KSSZ ukázal v tejto súvislosti na dôležitosť „úzkej integrácie vedy a výroby“, lebo hlavným predpokladom „vedecko-technického pokroku je rozvoj vedy“. (1, s. 51) Ani túto úlohu nemožno riešiť bez aktívnej a tvorčej spolupráce filozofov.

Rad aktuálnych filozofických problémov nastoľuje rozpracúvanie širokých, ba až globálnych praktických problémov. Miesto a úloha vedeckých abstrakcií v súčasnej výskumnej a hospodárskej praxi vyžaduje totiž od odborníkov rôznych výrobných odvetví nielen vysokú úroveň vedeckých poznatkov, ale súčasne schopnosť chápať ich v širokom súhrne reálnych súvislostí s ostatnými oblasťami vedeckého výskumu a socialistickej výstavby.

Skúsenosti sovietskej vedy, predovšetkým filozofie, dokazujú — vzhľadom na komplexný charakter súčasných ekonomických a sociálnych problémov — neúnosnosť, neefektívnosť a antivedeckosť úzko pragmatického a prakticistického prístupu k riešeniu konkrétnych výrobných, ekonomických a sociálnych otázok výstavby rozvinutej socialistickej spoločnosti.

Vedecké riadenie rozvinutej socialistickej spoločnosti, ktorého problémy sa dostávajú do popredia najmä v období prechodu od extenzívnych k intenzívnym formám hospodárstva, vyžaduje všestranne vzdelanostne a politicky erudovaný typ riadiacich pracovníkov, ktorí sú schopní chápať a riešiť problémy odbornej činnosti v náväznosti na potreby celého spoločenského organizmu. V tejto súvislosti sa dostávajú do popredia aj otázky zvyšovania svetonázorovej a filozofickej úrovne odborníkov rôznych vedných odborov.

Marxisticko-leninská filozofia sa tak stáva čoraz viac organickou zložkou kultúry socialistickej spoločnosti, jej vzdelávacieho a výchovného systému, dôležitým činiteľom formovania socialistickeho spôsobu myslenia a konania osobnosti. Problém spojenia teórie s praxou sa z tohto aspektu javí ako aktívna činnosť filozofov pri formovaní duchovného profilu uvedomele konajúceho a mysliaceho socialistickeho človeka, systému jeho sociálnych a morálnych hodnôt.

Formovanie nového socialistickeho človeka je úzko späté s celým komplexom hospodárskych, sociálnych a politických problémov. Je nielen výsledkom, ale aj dôležitým predpokladom výstavby rozvinutej socialistickej spoločnosti. Lebo ako napísal V. I. Lenin, „základom a hlavným obsahom celej našej práce ostane vždy rozvíjanie uvedomelosti nás“, pričom treba v tejto činnosti mať na zreteli, že k „tejto všeobecnej, stálej a základnej úlohe pribúdajú osobitné, špecifické úlohy“ (4, s. 151) tohto-ktorého obdobia.

V úsilí o formovanie vedeckého svetonázoru socialistickej osobnosti a o jeho premenu na ucelenú a trvalú sústavu osobného presvedčenia však nemožno strácať zo zreteľa, že tento pozitívny proces nemožno uskutočňovať bez ideologického boja. Ako ukázal XXVI. zjazd KSSZ, je „skutočnosťou zjavné zostrenie triedneho boja“. Kritika „antikomunizmu, buržoáznych a revizionistických koncepcií vývoja spoločnosti, odhaľovanie falzifikátov marxizmu-leninizmu“ (1, s. 12, 149) je trvalou úlohou ideologického frontu.

Marxisticko-leninská filozofia ako kľúčová súčasť marxizmu-leninizmu a nástroj triedneho, socialistickeho sebavedomia ľudových mäs vyjadruje vedeckou formou humanistické ideály socialistickej spoločnosti. Jej trvalou úlohou je viesť ofenzívny zápas proti buržoáznej a revizionistickej ideológii. V tomto zápase má tú výhodu, že môže v ňom využívať svetonázorovú a metodologickú prevahu celej marxisticko-leninskej teórie a morálnu prevahu socialistickej spoločnosti.

Ktoré hlavné úlohy vyplývajú z rokovania XXVI. zjazdu pre rozvoj marxisticko-leninskej filozofie samotnej, aby mohla úspešne plniť svoje funkcie v ďalšom období výstavby socializmu a komunizmu?

Pokiaľ ide o *dialektický materializmus*, je nutné pokračovať v tvorivom rozpracúvaní jeho kategórií, ako sú: podstata a jav, kvantita a kvalita, všeobecné a zvláštne, nevyhnutnosť a náhoda, miera, kauzalita, vzájomné pôsobenie, protirečenie, samovývoj, celistvosť a ďalšie.

Plnenie tejto úlohy na základe zovšeobecňovania výsledkov bádania prírodných a spoločenských vied prispeje k obohateniu a tvorivému rozpracovaniu materialistickej dialektiky ako najvšestrannejšieho učenia o vývoji a najvšeobecnejšej metódy vedeckého výskumu a ako logiky a teórie poznania.

Sovietske skúsenosti ukazujú, že práve rozpracovanie týchto kategórií môže vytvoriť „uzlové body“ rastu filozofických znalostí. Tak napr. rozpracovanie kategórií „kvalita, celistvosť, systém“ pomohlo rozvinúť výskum problematiky systémového prístupu. Toto bádanie prinieslo nové závery a zovšeobecnenia pre ďalšie špeciálnovedné disciplíny, pre teóriu a prax sociálneho riadenia a podobne.

Dôležitou úlohou je pokračovať v rozpracúvaní *dialektickej logiky*. Výdatnú pomoc tu môže poskytnúť tvorivé štúdium teoreticko-poznávacích, logických a metodologických myšlienok klasikov marxizmu-leninizmu, najmä Marxovho *Kapitálu* a jeho matematických spisov, Engelsovej *Dialektiky prírody*, Leninových *Filozofických zošitov*, *Materializmu a empiriokriticizmu* a iných. Môže to viesť — ak sa pritom opierame o výsledky sovietskych výskumov — k sformovaniu ďalších prístupov k vybudovaniu tejto filozofickej disciplíny.

Žiadúce je tiež pokračovať v tvorivom rozvoji marxisticko-leninskej *teórie poznania*, a to na základe poznatkov špeciálnych vied, napr. fyziky, kybernetiky, fyziológie, biológie, psychológie, teórie informácií atď. Pomohlo by to koniec koncov aj k jasnejšiemu vytýčeniu perspektív vývoja týchto vedných odborov.

Ukazuje sa tiež nutným vytvoriť predpoklady pre rozšírenie bádania v oblasti *metodológie a logiky vedy*. Prispelo by to k riešeniu a osvetleniu komplikovaných otázok rozvoja vedeckého poznania, napr. vzniku a vývoja prírodovedeckých koncepcií, vzájomného vzťahu teoretického a empirického komponentu vedeckého poznania, vzťahu pozorovania a pokusu, štruktúry vedeckých teórií, možností, medzí a výhľadov matematizácie vedeckých poznatkov, vzájomného vzťahu všeobecných a špeciálnych vedeckých metód atď.

Väčšiu pozornosť bude tiež potrebné venovať výskumu *filozofických otázok prírodných vied*, ako aj dejín prírodných vied a techniky. U nás sa tejto problematike venujú — a aj to nie v plnej miere — iba jeden-dvaja filozofi, hoci boli už vytvorené východzie predpoklady pre kádrové dobudovanie tohto úseku. Žiada sa urýchlená výchova špecialistov pre filozofické a metodologické otázky fyziky, kybernetiky, atómovej fyziky, kozmológie, biológie, chémie a ďalších vedných odborov. Stačí ukázať na nevyhnutnosť tvorivo rozpracúvať problémy zákonitého vývoja prírody, determinizmu, štruktúry hmoty, vzťahu priestoru a času, vzájomného pôsobenia prírodných a spoločenských procesov a podobne, aby sme zdôvodnili naliehavosť tejto požiadavky.

Dôležité je, aby sa filozofi zapojili do komplexného riešenia týchto a ďalších problémov s prírodovedcami, najmä pokiaľ ide o „hraničné“ problémy rôznych, často veľmi mladých vedných disciplín (napr. fyzikálnej chémie, biochémie, biofyziky, molekulárnej biológie a iných.)

Pokiaľ ide o historický materializmus, sovietske skúsenosti ukazujú na nutnosť rozpracovať historický materializmus ako teoretický základ marxisticko-leninskej sociológie. Je potrebné venovať väčšiu pozornosť

aj rozpracovaniu systému kategórií historického materializmu. V nadväznosti na tvorivé rozpracovanie a objavovanie ďalších zákonitostí spoločenského vývinu sa žiada venovať pozornosť otázkam mechanizmu ich pôsobenia, využívania a tvorivej aplikácie v praxi.

Bádanie v oblasti *dejín filozofie* by sa malo organickejšie spájať s riešením aktuálnych filozofických otázok. Teraz stojí pred nami závažná úloha skúmať dejiny slovenskej filozofie — ako súčasť dejín česko-slovenskej filozofie — najmä jej marxisticko-leninskú etapu. Bude potrebné tiež ďalej prehĺbiť *kritiku* buržoáznych a revizionistických filozofických koncepcií, najmä smerov, ktoré fundujú súčasné antikomunistické a oportunistické politické snaženia.

Marxisticko-leninským filozofom pripadajú závažné úlohy pri rozpracúvaní teoretických a metodologických otázok rozvinutej socialistickej spoločnosti. Sústredenú pozornosť bude podľa nášho názoru potrebné venovať rozpracúvaniu dialektiky spoločenského vývoja na základe výskumu najdôležitejších sociálno-politických a ekonomických procesov súčasného obdobia.

Dôležitý je v tejto súvislosti výskum podstaty, objektívnych zákonitostí a spoločenských dôsledkov vedecko-technickej revolúcie, jej vplyvu na vývoj spoločenských vzťahov za socializmu, kultúry a osobnosti. Dôležité je skúmať tiež „otázky sociológie vedy, vedy o vede, inžinierskej psychológie, problémy ochrany životného prostredia, metodologické otázky automatizácie výroby a riadenia“ atď. [3, s. 69]

Medzi dôležité teoretické úlohy — osobitne aj so zreteľom na kritiku súčasného antikomunizmu, revizionizmu a oportunistizmu, ako aj iných foriem antimarxizmu — patrí rozbor zákonitostí socialistickej revolúcie v súčasnosti, dialektiky všeobecného a zvláštneho v zápase za socializmus a v budovaní rozvinutej socialistickej spoločnosti, jednoty a protirečivosti súčasného revolučného procesu vo svete, úlohy robotníckej triedy v kapitalistickej a socialistickej spoločnosti atď. V spolupráci s pracovníkmi v odbore vedeckého komunizmu je potrebné preskúmať otázku, ako vedie upevnenie a ďalší rozvoj socialistickej výrobných vzťahov k stmelovaniu a zjednocovaniu pracujúceho ľudu ako hospodára socialistickej spoločnosti a nositeľa politickej moci.

V tejto súvislosti sa nastoľuje aj problematika sociálnej štruktúry a politického systému socialistickej spoločnosti, komunistickej výchovy, všestranného a harmonického rozvoja človeka a socialistickeho spôsobu života. Pred marxisticko-leninskými filozofmi stojí tiež úloha analyzovať problémy socialistickej morálky v konfrontácii s jej buržoázny chápaním, zložité otázky individuálneho života človeka, jeho miesto v spoločnosti v kontexte celospoločenských záujmov a podobne.

V ideologickom zápase — ako ukázal XXVI. zjazd KSSZ — má vý-

znamnú úlohu otázka ľudských a občianskych práv. Úlohou filozofov je presvedčivo a na faktoch spoločenskej skutočnosti dokazovať, že táto otázka úzko súvisí s charakterom spoločenského zriadenia, štátu a demokracie. Idea skutočných ľudských a demokratických práv a ich realizácia — dokazuje to každodenne spoločenská prax socialistických a kapitalistických krajín — nepatrí do kontextu buržoáznej ideológie a spoločnosti, ale naopak, má pevné a trvalé miesto v marxizme-leninizme a v reálnom socializme.

Pozornosti filozofického bádania nemôžu uniknúť ani otázky boja za mier, na ktorom má socialistická spoločnosť bytostný záujem. XXVI. zjazd KSSZ venoval tejto problematike mimoriadnu pozornosť.

Významná úloha v úsilí o upevnenie jednoty svetovej socialistickej sústavy a medzinárodného komunistického a robotníckeho hnutia pripadá teoretickému rozpracovaniu otázky vzťahu všeobecného, internacionálneho a špecifického, národného. Súčasný antikomunizmus, revizionizmus a oportunizmus usilujú — ako to ukazujú aj udalosti v Poľskej ľudovej republike — absolutizovaním rôznych zvláštností a odlišností vo vývine jednotlivých socialistických krajín rozbiť ich jednotu a spoluprácu.

Východiskom filozofického prístupu k tejto otázke musí byť dialektika podstaty a javu, všeobecného a zvláštneho vo vzťahu medzi štátmi a jednotlivými národmi. Lebo práve to, čo tvorí podstatu určitého javu, je preň hlavné, zákonité, kvalitatívne určujúce.

XXVI. zjazd KSSZ ukázal na to, že pokračuje „proces zblížovania socialistických krajín“. Súčasne však zdôraznil, že toto „nestiera národnú špecifickosť a historické zvláštnosti socialistických krajín“. (1, s. 20) Pred československými filozofmi stojí v tomto kontexte závažná úloha ďalej rozpracúvať filozofické problémy marxisticko-leninského riešenia národnostnej otázky v našej krajine, ktoré našlo svoj tvorivý výraz vo federálnom usporiadaní našej krajiny.

XXVI. zjazd KSSZ presvedčivo ukázal, že dôležitou úlohou filozofov je propaganda výsledkov ich bádania, aktívna účasť na ideovo-politickej výchove pracujúcich.

Nielen vo výskumnej, ale aj v propagačnej činnosti je potrebné vysvetľovať dialektiku socialistického vlastenectva a internacionalizmu, vychovávať ľud k národnej dôstojnosti, v láske k národným tradíciám, ale aj k nezmieriteľnosti voči recidívam buržoázneho a revizionistického nacionalizmu.

Usilovali sme sa načrtnúť širokú škálu teoretických úloh, ktoré vyplývajú zo zjazdového rokovania sovietskych komunistov. To, čo platí o riešení problémov výstavby rozvinutého socializmu vôbec, má platnosť aj vo vzťahu k teoretickej činnosti.

Je prirodzené, že pri riešení spomenutých i ďalších filozofických úloh nevystačíme s vlastnými bádateľskými kapacitami. Môžeme ich úspešne riešiť iba v úzkej spolupráci s filozofmi bratských socialistických krajín, najmä s mohutnou armádou sovietskych filozofov.

Súdruh G. Husák v správe prednesenej na XVI. zjazde KSČ zdôraznil, že dejiny KSČ sú „veľkým zápasom za tvorivé osvojovanie a uplatňovanie ideí marxizmu-leninizmu v konkrétnych historických podmienkach“ našej vlasti. Zdroje úspechov jej politiky spočívajú v tom, že „sa riadi vedeckým svetovým názorom“, že „čerpá zo skúseností Komunistickej strany Sovietskeho zväzu a ďalších bratských strán“. Zdôraznil tiež, že významné úspechy „priniesla medzinárodná spolupráca vo vede, najmä so sovietskymi vedcami“. Pritom zdôraznil, že rozvoj spoločenských vied sa nezaobíde „bez tvorivých diskusií, kritického ovzdušia, bez smelého hľadania a najmä zásadového straníckeho prístupu“. (5)

Tieto princípy budú vodidlom v činnosti československých marxisticko-leninských filozofov, ktorej nerozlučnou súčasťou je tvorivé aplikovanie výsledkov sovietskeho filozofického bádania na podmienky našej socialistickej vlasti.

LITERATÚRA

1. XXVI. zjazd KSSZ. Dokumenty a materiály. Bratislava 1981.
2. LENIN, V. I.: Spisy 8. Bratislava 1957.
3. Stav a smery filozofického výskumu. In: Kommunist. Moskva 1979, č. 15.
4. LENIN, V. I.: Spisy 11. Bratislava 1957.
5. Správa o činnosti strany a vývoji spoločnosti od XV. zjazdu KSČ a ďalšie úlohy strany. Pravda, Bratislava 7. apríla 1981.